

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ " ТОВАР — ПРАЦЯ — ЖИТТЯ" У ПОЛІПШЕННІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ УКРАЇНИ

Досліджені негативні чинники, які вплинули на демографічну ситуацію в Україні та Полтавській області. Доведено, що основним чинником негативного впливу на демографічну ситуацію є якість життя, яку необхідно розглядати в системі "товар — праця — життя".

By research negative factors what influence on the demographic situation in Ukraine and Poltava district. Proving why based factors negative influence on the demographic situation there is life quality what necessary examine in the system "good — labor — life".

Ключові слова: демографічна ситуація, система "товар-праця-життя", населення, якість, дефініція, система управління якістю продукції.

Key words: demographic situation, system "good-labor-life", population, quality, definition, total quality management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах розвитку національної економіки важливою проблемою є демографічна ситуація, яка склалась на Україні. Оцінка демографічної ситуації здійснюється системою показників: коефіцієнт природного приросту, зростання чи зниження чисельності населення, коефіцієнт вікової структури, сальдо міграції, частка жінок серед зайнятих, величина капіталовкладень у розрахунку на одного жителя. В авторському баченні на демографічну ситуацію впливає якість життя в системі "товар — праця — життя".

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Обґрунтування окремих положень системи "товар — праця — життя" та їх впливу на демографічну ситуацію розглядали в своїх працях Е.М. Лібанова, І.Ф. Курас, П.А. Сорокін, Т.А. Салімова, Б.І. Герасимов, Б.В. Бойцов, Й.С. Завадський та ін. Але виникає необхідність у повному дослідженні впливу якісних параметрів товару і праці на якість і рівень життя населення та їх впливу на демографічну ситуацію в державі.

Метою дослідження є обґрунтування ролі державного управління національною економікою в системі якості "товару — праці — життя" та його вплив на демографічну ситуацію.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ХХ столітті особливого значення набули соціально-економічні катаклізми глобального масштабу. Спочатку це була Перша світова війна. В подальшому відбулися революційні потрясіння і громадянська війна. В результаті цього соціального експерименту держава втратила мільонну чисельність населення. Жахливі втрати були результатом репресій та світової бойні другої вітчизняної війни.

Розвиток національної економіки в першу чергу залежить від наявності трудових ресурсів та їх професіоналізму. Моніторинг наявного населення засвідчив негативні тенденції у соціально-демографічному розвитку України: зменшення кількості населення, "старіння" нації, поширення хвороб через порушення медичних норм харчування, проблеми екології.

Нами були проведені дослідження демографічної ситуації Полтавської області за період 1861—2011 рр. (табл. 1).

У Полтавському регіоні на 1 листопада 2010 р. чисельність наявного населення становила 1489,6 тис. осіб.

За останній рік упродовж січня-жовтня 2010 р. чисельність населення зменшилась на 9984 особи, або на 8 осіб у розрахунку на 1000 наявного населення. Чисельність населення зменшилась за рахунок природного (9895 осіб) та міграційного (89 осіб) скорочення населення.

Порівняно із січнем-жовтнем 2009 р. обсяг природного скорочення зменшився на 55 осіб, а його інтенсивність збільшилась з 7,9 до 8,0 особи у розрахунку на 1000 наявного населення. Народжуваність у січні-жовтні 2010р. зменшилась порівняно з січнем-жовтнем 2009 р. з 9,8 до 9,5 живонароджених у розрахунку на 1000 наявного населення, а смертність — з 17,7 до 17,5 особи на 1000 наявного населення. Серед прибулих із-за меж України у Полтавську область на постійне місце проживання прибули колишні мешканці країн СНД становили 85,2%, інших країн — 14,8 %.

Серед тих, що виїхали з регіону, переважна більшість переїхали у країни СНД — 66 %, тоді як в інші країни — 34,0 % [1].

За результатами проведеного моніторингу в Україні виявлено, що така ситуація є наслідком різноманітних природно-географічних, історичних, економічних, політичних факторів, таких як різний рівень розвитку госпо-дарської та соціальної інфраструктури, структура виробництва, регіональні відмінності рівня та якості життя населення, специфіка ринків праці, особливості способу життя сільського та міського населення, передусім у мегаполісах, динаміка міграційних процесів, тенденції урбанізації, екологічна ситуація, культурно-історичні традиції тощо [2, с. 240, 285—291].

Вивчаючи стан демографічної ситуації колишнього Радянського Союзу вчений П. Сорокін довів, що населення всіх радянських республік згідно даних перепису в 1920 р. зменшилося порівняно з 1914 р. на 21 млн осіб. "Така плата за шість років війни і революції, що є не постійним явищем в історії. Така втрата за цей період невідома з історії європейських країн [3, с. 447]. Більше того він охарактеризував

погіршення складу населення з якісного боку:

— по-перше, втрату понесли найздоровіші і працездатні вікові групи. Якщо загальний процент зменшення населення становив 13,6 %, то вікові групи від 15 до 60 років зменшилося на 20 %, а чоловіча частина цих вікових груп — на 28 %. Негативна селекція війни і революції звідси очевидна;

— по-друге, велику частину загинлого населення становили чоловіки. В результаті, якщо до 1914 р. на 1000 чоловіків приходилося 1038 жінок, то тепер — 1250. В містах це зменшення чоловічої половини було ще більш значним;

— по-третє, у кожній війні (особливо в громадянській) розумово кваліфіковані кадри завжди були мішенями, яких кожна з супротивних сторін прагнула поразити в першу чергу. Римський лозунг — *Parcere subjectes et debellare superbos* (щадіть покірних і добивайте гордых) — зберіг своє значення та актуальність і на сьогоднішній день;

— по-четверте, прямо або опосередковано від війни і революції загинула значна частина вітчизняної інтелігенції, всього найбільш постраждало від жахів та складнощів цих років. Загальна смертність цієї групи порівняно з довоєнним часом підвищилася в 6 — 7 разів;

— по-п'яте: "Нарешті — пише П. Сорокін, — слід приєднати до цього великий процент відомих вчених, письменників, поетів, громадських і політичних діячів, емігрованих з Росії або висланих з неї; доцільно взяти за увагу рядовий рівень політичної еміграції, завжди вищий, ніж рівень залишеної маси; врахувати на додачу до всього, що війна і революція "благодіяли" залишених багатьма десятками тисяч калік, поранених, хворих... Тоді буде зрозумілим вся трагічна сутність окресленого якісного відбору" [3, с. 454; 4, с. 59 — 60].

Демографічна ситуація, яка склалася за останні 20 років, є результатом погіршення якості життя. Розглянемо ці висновки детально.

Походження терміна "якість" (від грецького — ποιότης, πτος, ή (старий стиль), ποιότητα (новий стиль) — властивість) має філософське значення і є однією з важливих категорій, що характеризує сукупність властивостей, що дають речам визначеність, яка відрізняє їх від інших речей [5, с. 2051]. Визначення якості має внутрішню (систему, функцію, структуру) і зовнішню (форму, властивість, відмінні ознаки) сторони.

Генезис (із грецької — γενεσεως — походження, зародження, виникнення, процес утворення) категорії "якість" визначається вченими за різними підходами: [6, с. 9]

- впливом природних явищ;
- предметною характеристикою, зумовленою виробничою діяльністю;
- системним підходом взаємопов'язаних елементів;
- функціональними кількісними показниками;
- інтегрованим цілісним усестороннім підходом.

Основоположником філософської науки, яка вивчала категорію "якість", є Аристотель [7]. Він визначав якість, виходячи із видової відмінності її стабільності, характеристики сутності та її властивостей, способів їх змін та перехід в інший стан. Нами запропоновані сутнісні характеристики дефініції "якість", обґрунтовані вченими.

Істотним підходом, на нашу думку, є ототожнення російськими вченими дефініції "якість" із духовністю [8]. В.С. Соловйов використовував поняття якісної визначеності при аналізі морально-філософських проблем, він обґрунтовував сутність якості через зобов'язальні (моральні) відношення. Згідно теорії В.С. Соловйова, благо як якість — це зобов'язальне ставлення до всього різноманіття її властивостей. При цьому існують якісні різниці ставлень. Так, один індивід, відрізняючи свою визначеність стосовно іншого, виражає наступні типи ставлень: ставлення до нижчого, до себе подібного, до вищого [9].

Вагомі доробки в оцінці якості належать українським вченим Я.Д. Плоткіну і Д.С. Львову [10]. Ці вчені довели, що підвищення якості й надійності техніки є логічними наслідками рішення загальної задачі підвищення ефективності виробництва. Якщо якість техніки є однією з умов підвищення ефективності виробництва, то її надійність — засіб забезпечення і підтримання якості. Основні складові економічного ефекту в споживачів техніки підвищеної надійності —

Таблиця 1. Зміна чисельності населення на території Полтавської області за період 1861—2011 рр.

Періоди, роки	Чисельність, тис. осіб	Причини зміни чисельності населення	Зміни (+, -), тис. осіб
1861-1913	1669-2025	Одні із пайпінщиків у Російській імперії природний приріст.	356
1913-1939	2025-1896	Війни, революції, репресії, голодомор, міграції.	-129
1939-1959	1896-1627	Велика Вітчизняна війна, репресії, погіршення рівня життя.	-269
1959-1979	1627-1743	Зростання народжуваності, поліпшення рівня життя.	116
1979-2000	1743-1674	Зниження народжуваності, зростання смертності, міграція.	-99
2000-2008	1674-1525	Проблеми екології, зростання смертності, міграція.	-149
2008-2011	1525-1487	Проблеми екології, смертність, якість життя.	-38

економічний ефект на ремонтах цієї техніки, попереджена втрата в процесі її експлуатації, а також економічний ефект підвищення продуктивності робочого процесу за рахунок збільшення часу корисної роботи внаслідок зменшення випадків відмови техніки. Швиданенко Г.О. [11] стверджувала, що підвищення якості продукції і виведення вітчизняних виробів на рівень кращих світових досягнень висуває на перший план необхідність рішучих змін у сформованій системі управління підприємством.

Кожна наука має свої категорії. Категорія (від грецького — κατηγορια) — логічний і метафізичний термін, уперше визначений Аристотелем для позначення найвищих, на відміну від більш несполучених і родових, понять. Він вивів десять граматичних форм категорії: субстанція, кількість, якість, відношення, місце, час, походження, володіння, дія, пасивність. Німецький філософ Іммануїл Кант логічний термін "категорія" розглядав через апріорне поняття свідомості та необхідну форму думки. Керуючись логічними формами суджень, Кант виділяє 12 категорій, об'єднаних у 4 групи [12]:

- кількість, єдність, множинність, узагальненість;
- якість, реальність, заперечення, обмеження;
- відношення, субстанція, причина, взаємодія;
- модальність, можливість, дійсність, необхідність.

За визначенням сучасного мовознавця С.П. Бибіка, категорія як основне логічне поняття відображає найзагальніші закономірні зв'язки і відношення, які існують у реальній дійсності [13, с. 281]. Таким чином, у філософському підході до категорії філософи виділяють якість як форму судження.

Для сутнісної характеристики дефініції "якість" автор пропонує використовувати категорію об'єкта — явище, що може бути індивідуально описане і розглянуте, діяльність чи процес, продукція, послуга, товар, клас, організація, система чи окрема особа. Відповідно до ієрархічних рівнів управління, оцінку якості необхідно визначати на мікро-, мезо- і макрорівні.

Проблема підвищення якості, на наш погляд, — це проблема не лише економічна, але й політична, морально-етична. Якість продукції об'єктивно відображає внесок науки, технічний рівень виробництва, ефективність системи управління, розвиток національної економіки.

Поліпшення якості продукції є одним з основних джерел росту продуктивності праці в умовах інтенсивного розвитку нашого суспільства й інтенсифікації виробництва. На забезпечення високої якості продукції спрямована система заходів, у тому числі комплексна система управління якістю продукції, державна система стандартизації, атестація, метрологічне забезпечення, випробування, різні види контролю, державний нагляд [14].

Автор вважає, що дефініцією якості товару є сукупність його характеристик, які здатні задовольняти встановлені й передбачені потреби споживача, а показник якості товару — це кількісна характеристика однієї чи декількох властивостей товару [15, с. 100—103].

Якість продукції, поряд з іншими показниками ефективності, насамперед, забезпечується технічним рівнем виробництва. При цьому мається на увазі впровадження у виробництво такої техніки і технології, що забезпечує максимальний випуск високоякісної продукції при мінімальних затратах праці і матеріальних ресурсів.

Між якістю продукції і науково-технічним прогресом існує тісний взаємозв'язок. Підвищення якості продукції впливає безпосередньо на темпи науково-технічного прогресу, розширює його можливості проникнення в різні сфери виробництва і наукових досліджень. У свою чергу, нау-

ково-технічний прогрес значною мірою впливає на темпи підвищення якості продукції і водночас створює умови для такого підвищення. Цьому сприяють автоматизація і механізація виробничих процесів, електрифікація і хімізація технологічних процесів, впровадження обчислювальної техніки і прогресивних методів управління і т. ін.

Постійне підвищення якості праці — закономірність розвитку виробництва, що ґрунтується на відповідних економічних, технічних, організаційних і виховних передумовах. До економічних передумов належить створення відповідної системи управління якістю, до технічних — удосконалення техніки й технології процесів, до організаційних — розробка і впровадження системи стандартів, до виховних — створення атмосфери загальної зацікавленості у високій якості продукції, розвиток соціалістичного змагання за комуністичне ставлення до праці.

Під управлінням якістю продукції розуміють дії, що здійснюються при створенні і експлуатації або споживанні продукції, з метою встановлення, забезпечення і підтримання необхідного рівня її якості. Суть державного управління полягає в розробці управлінських рішень і наступній реалізації передбаченого цими рішеннями керуючого впливу на відповідний об'єкт управління. При управлінні якістю продукції об'єктами управління, як правило, є процеси, від яких залежить якість продукції на всіх стадіях виробництва і споживання. Управлінські рішення розробляються на основі зіставлення інформації про фактичний стан процесів з результатами, заданими програмою управління. Незалежно від того, чи додержуються вимоги програми управління, чи мають місце недопустимі відхилення від цих вимог, управлінські дії мають бути відповідно спрямовані на збереження фактичного стану процесу або на коригування цього стану.

Система управління якістю продукції — сукупність керуючих органів і об'єктів управління, які взаємодіють за допомогою матеріально-технічних та інформаційних засобів при управлінні якістю продукції. Вона передбачає організаційні, технічні, економічні й соціальні заходи забезпечення мети управління якістю продукції.

Крім того, ця система охоплює колективи людей, матеріально-технічні ресурси і потоки (масиви) інформації.

Систему управління якістю продукції слід розглядати як невід'ємну, а не автономну частину управління підприємством, тобто управління якістю продукції підприємства має здійснюватись залежно від управління всім виробництвом.

У системі управління якістю продукції виділяють три підсистеми: керуючу, контрольно-забезпечуючу і виконавчу. Функції керуючої підсистеми такі: формування стратегії і тактики щодо підвищення якості продукції, визначення методики оцінки рівня якості продукції, планування рівня якості продукції, методичне керівництво діяльністю підрозділів, спрямованою на забезпечення якості продукції, контроль виконання програми робіт, пов'язаних з якістю продукції; контрольно-забезпечувальної підсистеми — організація контролю якості праці, технологічних процесів і якості продукції, забезпечення контрольно-виміральною технікою і організація системи інформації про якість продукції; виконавчої підсистеми — підтримання рівня якості на всіх етапах виробництва, технічний контроль, випробування продукції і оцінка її якості за результатами контролю.

Вперше систему бездефектного виготовлення продукції (СБВП) у нашій країні було розроблено в 1955 р. у м. Саратові. Основою цієї системи є активність безпосередніх виконавців, вимогливий самоконтроль як за якістю своєї роботи, так і за якістю продукції. Тому на підприємствах, де застосовують СБВП, показник зацікавленості продукції з першого подання — один з найважливіших показників при визначенні якості роботи окремих підрозділів або робітників, розв'язані питання матеріального і морального заохочення, підбитті підсумків соціалістичного змагання тощо.

Львівський варіант саратовської системи дістав назву системи бездефектної праці (СБП). При цій системі праця кожного працівника і колективу оцінюється в балах. Для львівської системи управління якістю характерна висока оперативність при підбитті підсумків роботи. А оцінка якості праці на підприємстві тісно пов'язана з підсумками соціалістичного змагання, з оплатою праці, з преміюванням, іншими формами заохочення.

Заслугує на увагу досвід ярославського об'єднання "Авто-дизель", що дістав назву комплексної системи наукової організації робіт зі збільшення моторесурсу двигунів

(НОРМ). Ця система органічно поєднує розробку, виробництво та експлуатацію їх в єдиний вузол.

У промисловості широко застосовують горьківську систему "КАНАРСПИ". Вона передбачає виробництво продукції із заданим рівнем якості і надійності при врахуванні стану та перспективи розвитку науки і техніки в країні і за кордоном [16].

ВИСНОВОК

Таким чином, досліджено, що депопуляція є результатом порушення медичних норм харчування, які забезпечуються лише на 70% м'ясною, молочноневідповідної якості продукції, низьким рівнем купівельної спроможності населення, в тому числі лікарських препаратів. Доведено, що дефініцію "якість" необхідно розглядати в системі: "товар — праця — життя".

Література:

1. Головне управління статистики України у Полтавській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.poltavastat.pi.net.ua
2. Перший Всеукраїнський перепис населення: Історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти. / Н.С. Власенко, І.О. Курило, Е.М. Лібанова та ін.; Наукова редакція: І. Ф. Курас, віце-президент, академік НАН України, С. І. Пирожков, академік НАН України. Державний комітет статистики України; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. — К., 2004. — 558 с.
3. Сорокин П.А. Социология революции / П.А. Сорокин; Вступ. ст. Ю.В. Яковца / Предисл. И.Ф. Кураса, И.И. Лукинова, Т.И. Деревьянкина. — М.: РОССПЭН — Изд. дом "Территория будущего", 2005. — 704 с.
4. Деревьянкин Т.И. Питирим Сорокин о демографических и социально-экономических последствиях войн и революций в России (1914 — 1921 гг.) / Т.И. Деревьянкин // "V Международные Сорокинские чтения. "Социальные трансформации в социокультурной динамике 20—21 веков: реверсивно-циклическая парадигма": Материалы международной научной конференции. — К.: Национальная академия управления, 2007. — С. 50 — 70.
5. Энциклопедический словарь Брокгауз и Ефрон: Биографии: в 12-и т. — М.: Большая российская энциклопедия, 1993. — С. 2043, 2051.
6. Салимова Т.А. Диверсификация управления качеством / Т.А. Салимова; Научн. ред. Э.М. Коротков. — Саратов: Изд-во Мордовск. ун-та, 2002. — С. 9.
7. Аристотель [Антология русского качества] / Сост. Б.В. Бойцова, Ю.В. Крянев, М.А. Кузнецов; Под ред. Б.В. Бойцова, Ю.В. Крянева и др. — 3-е изд. доп. — М.: РИАН "Стандарты и качество", 2000. — С. 14.
8. Герасимов Б.И. Управление качеством: [учебное пособие] / Б.И. Герасимов, Н.В. Злобина, С.П. Спиридонов. — М.: КНОРУС, 2005. — 272 с.
9. Соловьев В.С. Философский словарь Владимира Соловьева / В.С. Соловьев; сост. Г. В. Беляев. — М.: Феникс, 2000. — 464 с.
10. Плоткин Я.Д. Экономическая эффективность новой техники: [учеб. пособие для студентов вузов]. — Я.Д. Плоткин, Д.С. Львов. — Львов.: Высш. шк. Изд-во при Львов. гос. ун-те, 1986. — 141 с.
11. Швиданенко Г.А. Повышение уровня качества продукции фарфоро-фаянсовой промышленности / Г.А. Швиданенко. — М.: Лег. индустрия, 1979. — 175 с.
12. Кант Имануель. Рефлексії до критики чистого розуму / І. Кант [пер. з нім. й латини та прим. І. Бурковського]. — К.: Юніверс, 2004. — 464 с.
13. Бирик С.П. Словник іншомовних слів (текст): тлумачення, словотворення та словосполучення: Близько 35000 слів і словосполучень / С.П. Бирик, Г.М. Сюта. — Х.: Фоліо, 2006. — С. 281.
14. Контроль качества строительных изделий: [справочник] / С.И. Мищенко и др. — К.: Будівельник, 1989. — 254 с.
15. Іванюта П.В. Теоретико-методологічні положення вчених, що формували систему управління якістю товару / П.В. Іванюта // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції "Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти", 13—14 травня 2010 р. — Полтава, РВВ ПУЕТ, 2010. — Ч. 1. — С. 100—103.
16. Управління сільськогосподарським виробництвом / За ред. Завадського Й.С. — К.: Вища школа. Головне видавництво, 1981. — 224 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2011 р.